

УДК 930

**ФОРМУВАННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПЛАТФОРМИ У КПУ**
**FORMATION OF THE KHARKIV ORGANIZATION
FOR DEMOCRATIC PLATFORM IN CPU****Шевченко В. М.,**аспірант, Харківський національний
університет міського господарства імені О. М.
Бекетова (Харків, Україна),
e-mail: vitaliy.shevchenko.1991@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-1291-4059**Shevchenko V. M.,**PhD student of Kharkov National University
of Municipal economy named after O. M. Beettov
(Kharkiv, Ukraine),
e-mail: vitaliy.shevchenko.1991@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-1291-4059

Демократична платформа у КПУ стала основою для утворення Партії демократичного відродження України. У Харкові діяв один із найсильніших осередків Демократичної платформи. У статті досліджується формування харківської організації Демократичної платформи. При написанні статті ставилося завдання визначити причини виникнення Демократичної платформи у КПУ, дізнатися особливості діяльності Демократичної платформи у Харкові. У результаті дослідження встановлено важливу роль харківської організації Демократичної платформи у проведенні республіканської конференції ДП. На основі даних статті є можливість проводити вивчення історії Демократичної платформи у наступні періоди її існування.

Ключові слова: перебудова, Демократична платформа, демократичний рух, Всеукраїнська конференція Демократичної платформи, Харківський партійний клуб.

The Democratic platform of the Communist Party of Ukraine has become the basis for the formation of the Democratic Revival Party of Ukraine. In Kharkiv, one of the strongest platforms of the Democratic platform operated. The article deals with the formation of Kharkiv organization of the Democratic platform. When writing the article, the task was to determine the reasons for the emergence of the Democratic Platform in the CPU, to find out the specifics of the activities of the Democratic Platform in Kharkiv. As a result of the study, an important role of the Kharkiv organization of the Democratic Platform in the conduct of the republican conference of the DP was established. Based on the article's data, it is possible to study the history of the Democratic Platform in the following periods of its existence.

Keywords: restructuring, Democratic platform, democratic movement, All-Ukrainian Conference of the Democratic Platform, Kharkiv Party Club.

Перебудова сприяла виникненню серед членів КПРС поглядів, що суперечили офіційній партійній ідеології. Незгодні із політичною лінією ЦК КПРС створювали партійні клуби, де обговорювали проекти реформ у КПРС.

В Харкові діяльність із демократизації партії очолював завідувач організаційного відділу міського комітету КПУ Євген Кушнарьов. Він відкрито заявляв про необхідність змін у радянському суспільстві. Навколо Кушнарьова сформувалася група прихильників у міськомі.

При роботі над статтею були використані роботи Багмета, Сороки [1], Бельмеги, Гараня [2], Бойка [3; 4], Брауна [5], Даниленка, Смольницької [6], Іванова [7], Меркотана, Шайгородського [9], Тертичного [12].

В Харкові виник перший, найбільш потужний та впливовий загальноміський партійний клуб в Україні. Для донесення своєї позиції до широких мас партійному клубові вдалося залучити місцеву пресу: газети «Вечірній Харків» та «Ленінську зміну».

Харківський партійний клуб виявився одним із найсильніших в Україні. На його основі потім розвинулася українська Демократична платформа.

Є кілька причин більш активної діяльності Харківського партійного клубу в порівнянні із іншими партійними клубами. По-перше, Харків був великим містом за кількістю населення, тому серед великої кількості людей легше знайти політичних прихильників. По-друге, Харків був освітнім та науковим центром, серед студентів та викладачів ВНЗ поширювалися опозиційні настрої.

Харків мав велику кількість науково-дослідних, проектно-конструкторських інститутів та конструкторських бюро. Їхні співробітники хотіли захищати свої трудові права, тому частина їх підтримувала Демократичну платформу. Також у Харкові була потужна промисловість, а робітники теж хотіли поліпшення свого життя.

Розвиткові Демократичної платформи сприяло те що Харків не був столицею УРСР. У Києві, що був столицею України, держава більше слідувала за опозиційними настроями. Тому опозиційною діяльністю легше було займатися у Харкові.

Особливістю демократичного руху Харкові було поєднання загальносоюзної та української опозиції. Серед українського демократичного руху виділявся Народний рух України за перебудову. Загально радянська опозиція була представлена Демократичною платформою. На політичні настрої у Харкові впливали одночасно процеси перебудови в УРСР та РРФСР.

Названі фактори визначали для Харкова максимально можливі в Україні рівні свободи міської громади, найвищий рівень освіченості населення, і владного апарату, зокрема – партійних органів. Першим кроком до демократизації міської організації КПРС стала організація партійних клубів, до яких входили секретарі первинних організацій та партійні активісти. Клуби діяли при райкомах. При цьому партійне керівництво сподівалося утримати контроль над внутрішньопартійною опозицією. Але із часом партійні клуби все менше підкорялися партійним керівникам.

Одним із місцевих активістів Демократичної платформи став Володимир Гриньов, який на той час керував кафедрою, був доктором технічних наук, встиг побувати співголовою харківського Руху та відійти від нього внаслідок надмірного націоналізму [12, с. 114]. Іншими активними діячами внутрішньопартійної опозиції стали Володимир Філенко та Олександр Карпов.

Демократична платформа намагалася діяти серед науковців та робітників. Леонід Білостоцький, один із учасників Демократичної платформи, став першим у Харкові головою профспілкового комітету, якого обрали в колективі проектного інституту «Тяжпромелектропроект» усупереч команді згори.

Після проведення Всесоюзної конференції Демократичної платформи у січні 1990 р. виникла потреба провести Всеукраїнську конференцію. Делегати із УРСР, домовилися скликати в лютому 1990 р. республіканську конференцію Демократичної платформи. Проте в лютому конференція відбутися не могла з тієї банальної причини, що в Києві партійним керівникам вдалося загальмувати створення загальноміського партійного клубу. Тож харків'яни зібрали в погоджений час не конференцію, а Регіональну зустріч представників партійних клубів УРСР. Програма зустрічі передбачала участь у міському партійному мітингу 10 лютого 1990 р. Учасники зустрічі обговорили підсумки Всесоюзної конференції партійних клубів у Москві та Лютневого пленуму ЦК КПРС, вирішили питання про представництво українських партійних клубів у Координаційній раді Демократичної платформи в КПРС, заповнили квоту, залишену Московською конференцією. Зустріч підготувала установчу конференцію: зафіксувала стан партійних клубів в УРСР, легітимізувала саме рішення про проведення конференції, створила оргкомітет з представників 6 регіональних груп областей УРСР, запропонувала порядок денний, ухвалила Резолюцію. Цей документ підтримав створення партійних клубів та рад секретарів первинних парторганізацій як основу горизонтальних зв'язків у партії.

Резолюція підтримала заяву Координаційної ради ДП у КПРС щодо лютневого Пленуму ЦК КПРС принципових питань: створення Оргкомітету з підготовки ХХVІІІ з'їзду КПРС із залученням до нього народних депутатів СРСР, представників страйкомів, лідерів демократичних організацій та рухів, публікації тексту Демократичної платформи в центральних органах партії, створення комітетів громадянської дії за принципом круглого столу. ЦК КПУ не підтримало резолюцію Демократичної платформи. Внаслідок цього почалося розходження ДП із партійним керівництвом.

Дату республіканської конференції її майбутні організатори перенесли на 24 – 25 березня 1990 р. Одночасно у березні відбувалися вибори до Верховної Ради УРСР та місцевих рад.

На Всеукраїнській конференції ДП найбільшою за чисельністю була харківська делегація, наступною – київська. В інших областях партійні клуби були значно слабшими. Делегатами зареєструвалися 109 членів КПРС з 20 областей України. Стільки ж отримали статус спостерігачів. Серед делегатів виявилось 50 членів виборних партійних органів (члени бюро, парткомів, райкомів), 36 учасників НРУ, 17 членів екологічних організацій, 30 депутатів Верховної Ради УРСР та місцевих рад.

Спочатку конференція вирішувала питання взаємовідносин КПУ із КПРС. У результаті більшість делегатів схилилися до компромісу. КПУ повинна мати власні Програму та Статут. При цьому вона входила до КПРС добровільно та мала право виходу із загальносоюзної комуністичної партії.

Метою КПУ передбачалася побудова соціалістичного громадянського суспільства. У майбутньому комуністичному суспільстві мали поєднатися

індивідуальна свобода людини та соціальна справедливість. УРСР мала бути суверенною та демократичною державою.

Положення про розпад СРСР та КПРС не містилося у рішеннях конференції ДП. Активісти Демократичної платформи сподівалися поєднати соціалізм у економіці та демократію у державному управлінні. Ця ідея містилася у «Зверненні конференції» [8, с. 245 - 246].

Конференція заслухала чимало доповідей та повідомлень, ухвалила солідний пакет документів. Інформаційний бюлетень Української Демократичної платформи опублікував ці документи для ознайомлення із ними усіх громадян УРСР.

Важливе значення мала доповідь представника Харківського партійного клубу В. Левчука «Політична ситуація в Україні: протиріччя та перспективи». Доповідач намагався примирити соціал-демократичну та ліберальну течії Демократичної платформи.

Від всесоюзної Демократичної платформи виступав член Координаційної ради ДП у КПРС В. Лисенко, який займався розробкою проекту Програми КПРС. Він закликав до оновлення КПРС та критикував М. Горбачова за повільну демократизацію радянського суспільства.

Всеукраїнська конференція Демократичної платформи прийняла Заяву про сучасний стан у КПРС та КПУ. Заява містила попередження партійній верхівці про загострення криз у партії та суспільстві. Єдиним виходом із кризи мала стати демократизація радянського суспільства.

Щодо внутрішньопартійних стосунків конференція ухвалила резолюцію «Про проект Статуту КПУ», що задекларувала вимоги демократизації. Проект Статуту передбачав прямі, рівні, таємні, альтернативні вибори партійних керівників.

У резолюції «Про альтернативні платформи у КПРС» заявлено про підтримку Демократичної платформи у КПРС. Також заявлялося про необхідність розробки концепції із ідеологічних, економічних, національно-політичних питань.

Теоретик української Демократичної платформи Валерій Хмелько запропонував створити власну організаційну структуру в українській ДП. Також конференція прийняла «Декларацію принципів конференції», «Політичну платформу радикальних комуністів-реформаторів», «Етична пропозиція Демократичної платформи до ХХVІІІ з'їзду КПРС». Їх доручили тиражувати та розіслати партійним клубам для обговорення на місцях.

Конференція обрала «Координаційну раду партійних клубів та партійних організацій, що перебувають на позиціях Демократичної платформи у КПРС і докорінного оновлення партії» у складі: Альшевського (Горлівка), Аляєва (Полтава), Базилука (Донецьк), Гальперіна (Запоріжжя), Горбунова (Кривий Ріг), Зарічного (Сімферополь), Карпова (Харків), Кафарського (Івано-Франківськ), Кушнарєва (Харків), Лайпи (Тернопіль), Литвина (Чернігів), Мачуського (Київ), Молодих (Нова Каховка), Панченко (Кіровоград), Петрівного (Луганськ), Подвисоцького (Суми), Рихальського (Микола-

ів), Сироти (Львів), Суріна (Харків), Тертичного (Київ), Турчинова (Дніпро), Шамріна (Луганськ), Полохала (Київ) [11, с. 243 - 244]. Цей склад з часом частково змінювався, оскільки місця в КР від початку бронювалися для представників місцевих партійних клубів, які самі вирішували, кого особисто делегувати до КР. Таким чином, конференція фактично не обрала, а затвердила кандидатури від партійних клубів. Підтримали пропозицію надати підвищені квоти (по три місця) Київському і Харківському партійним клубам. Делегати з Луганська взяли два замість одного місця в КР явочним порядком – за рахунок суперактивності під час конференції. Усі інші клуби були представлені однією особою. Дві найбільші області, на додачу до обласних центрів, отримали ще по одному місцю – від Горлівки (Донецька) і Кривого Рогу (Дніпропетровська). Кандидатуру В. Полохала було висунуто в останній момент – київською делегацією вже на конференції, бо з попереднього списку несподівано вийшов О. Дергачов – співголова Київської КР партійних клубів. Саме тому прізвище Полохала було записане не за абеткою, а останнім у списку. Пізніше він вийшов зі складу КР (після квітневого «розмежування» від ЦК), а його місце в КР за київською квотою посів В. Є. Хмелько. Аналогічна ротація відбулася і в харківській квоті: Є. Кушнарєва замінив А. Покроєв. Фактично в роботі КР брали участь також Г. Чуйко (Херсон), І. Суховерхівський (Рівне), К. Пономарьов (Кривий Ріг) та деякі інші активісти, які приїздили з мандатами від партійних клубів, коли не могли з'явитися штатні члени КР. Харківська конференція заклала небачений в тоталітарній країні принцип толерантності у спілкуванні, у вирішенні найгостріших суперечок. Більшість документів ухвалювалася консенсусом: текст мав влаштувати всіх, або майже всіх делегатів. Документи, що не мали перспектив бути ухвалені, не відхиляли, а розсилали партклубам на обговорення.

Конференція надала потужний імпульс поширенню партійних клубів по всій Україні. Наприклад, по поверненні з Харкова її делегати створили партійні клуби в Тернополі, Луганську, Івано-Франківську. Чи не головним наслідком конференції стала консолідація партійних опозиціонерів на всій території України.

Проведенням Харківської конференції завершився перший етап розвитку української Демократичної платформи. Була створена загальноукраїнська організація ДП. Одночасно почалося розходження між Демократичною платформою у КПУ та ЦК КПУ: ДП стала на соціал-демократичні позиції, ЦК залишився на комуністичних.

Представникам Демократичної платформи вдалося провести своїх представників до ВР УРСР: Є. Кушнарєва, В. Гриньова, І. Валеню, В. Московку, В. Філенка. Кандидати ДП ішли на вибори із комуністичними та соціал-демократичними програмами.

Депутати від Демократичної платформи проводили у Верховній Раді УРСР соціал-демократичну політику. Діяльність депутатів від ДП сприяла її

популяризації в українському суспільстві. Також ДП вдалося провести В. Гриньова на посаду заступника Верховної Ради УРСР.

Список використаних джерел

1. Багмет Б., Сорока С. (2006). Комсомол та неформальні об'єднання України в період «перебудови» [Komsomol and informal associations of Ukraine in the period of «perestroika»]. Політичний менеджмент - Political management, № 5, с. 164 – 181.
2. Бельмега В., Гарань О. (2010). Ліві та лівоцентристські партії в Україні [Left and center-left parties in Ukraine]. Київ: Представництво Фонда ім. Фрідріха Еберта в Україні.
3. Бойко О. (2003). Не всі неформали вибилися в люди [Not all informal people have broken out]. Віче – Viche, № 7, с. 61 – 65.
4. Бойко О. (2003). Політичне протистояння офіційної влади та опозиції в Україні: основні прояви, характерні риси та особливості (літо 1989 р. – лютий 1990 р.) [Political Confrontation of Official Power and Opposition in Ukraine: Key Features, Features, and Features (Summer 1989 - February 1990)]. Людина і політика - Man and politics, № 3, с. 35 – 47.
5. Браун А. (2013). Стал ли Горбачев социал-демократом в период пребывания на посту Генерального секретаря [Did Gorbachev become a Social Democrat during his tenure as Secretary General]. Европейско-азиатские исследования - Euro-Asian studies, том 65, № 2, с. 198 – 220.
6. Даниленко В. М., Смольницька М. К. (2011). Шлях до незалежності: громадські рухи й суспільні настрої в УРСР другої половини 1980-х рр. [The Road to Independence: Social Movements and Public Sentiments in the USSR in the Second Half of the 1980s]. Український історичний журнал - Ukrainian Historical Journal, № 4, с. 4 – 22.
7. Иванов А. М. (2014). Возникновение в КПСС политических движений и их деятельность [The emergence in the CPSU of political movements and their activities]. Научные ведомости Белгородского ГУ - Scientific statements of Belgorod State University, серия: История, политология, экономика, информатика, № 8 (179), с. 101 – 109.
8. К коммунистам Украины. Обращение 1-й конференции партклубов и представителей парторганизаций Украины, стоящих на позициях Демократической платформы в КПСС и радикального обновления партии (25 марта 1990 г.) [To the communists of Ukraine. Address of the 1st conference of party clubs and representatives of party organizations of Ukraine, standing on the positions of the Democratic platform in the CPSU and radical renewal of the party (March 25, 1990)]. Тертичний О. (2014). Перша спроба демократичної будови політичної партії в Україні: автобіографія української Демплатформи (1990 – 1991 роки) [The First Attempt at the Democratic Structure of a Political Party in Ukraine: An Autobiography of the Ukrainian Democratic Platform (1990-1991)]. Київ: НаУКМА.
9. Меркотан К., Шайгородський Ю. (2006). Багатопартійність і проблеми ідеологічної ідентифікації [Multiparty issues and problems of ideological identification]. Політичний менеджмент - Political management, № 1, с. 176 – 182.
10. Резолюция городского партийного митинга (Харьков, 10 февраля 1990 г.) [Resolution of the city party rally (Kharkov, February 10, 1990)]. Тертичний О. (2014). Перша спроба демократичної будови політичної партії в Україні: автобіографія української Демплатформи (1990 – 1991 роки) [The First Attempt at the Democratic Structure of a Political Party in Ukraine: An Autobiography of the Ukrainian Democratic Platform (1990-1991)]. Київ: НаУКМА.
11. Список членов координационного совета партийных клубов и партийных клубов Украины, стоящих на позициях Демократической платформы и коренного обновления партии (25 марта 1990 г.) [List of members

of the coordination council of party clubs and party clubs of Ukraine, standing on the positions of the Democratic platform and radical renewal of the party (March 25, 1990)]. Тертичний О. (2014). Перша спроба демократичної будови політичної партії в Україні: автобіографія української Демплатформи (1990 – 1991 роки) [The First Attempt at the Democratic Structure of a Political Party in Ukraine: An Autobiography of the Ukrainian Democratic Platform (1990-1991)]. Київ: НаУКМА.

12. Тертичний О. (2014). Перша спроба демократичної будови політичної партії в Україні: автобіографія української Демплатформи (1990 – 1991 роки) [The First Attempt at the Democratic Structure of a Political Party in Ukraine: An Autobiography of the Ukrainian Democratic Platform (1990-1991)]. Київ: НаУКМА.

Party (March 25, 1990) [List of members of the coordination council of party clubs and party clubs of Ukraine, standing on the positions of the Democratic platform and radical renewal of the party (March 25, 1990)]. Tertichny O. (2014). The First Attempt at the Democratic Structure of a Political Party in Ukraine: An Autobiography of the Ukrainian Democratic Platform (1990-1991) [Autobiography of the Ukrainian Democratic Platform (1990-1991)]. Kiev: NaUKMA.

12. O. Tertichny (2014). The First Attempt at the Democratic Structure of a Political Party in Ukraine: An Autobiography of the Ukrainian Democratic Platform (1990-1991) [Autobiography of the Ukrainian Democratic Platform (1990-1991)]. Kiev: SCIENCE.

References

1. Bagmet B., Soroca S. (2006). Komsomol and informal associations of Ukraine in the period of "perestroika" [Komsomol and informal associations of Ukraine in the period of "perestroika"]. Political management - Political management, № 5, p. 164 - 181.

2. Belmega V., Garan O. (2010). Left and center-left parties in Ukraine. Kiev: Representation of the Fund. Friedrich Ebert in Ukraine.

3. Boyko O. (2003). Not all informal people broke out [Not all informal people have broken out]. Viche - Viche, No. 7, p. 61 - 65.

4. Boyko O. (2003). Political Confrontation of Official Power and Opposition in Ukraine: Key Features, Characteristics, and Features (Summer 1989 - February 1990) [Summer 1989 - February 1990]. Man and Politics - Man and Politics, No. 3, p. 35 - 47.

5. Brown A. (2013). Did Gorbachev become a Social Democrat during his tenure as Secretary General? European-Asian Studies - Euro-Asian Studies, Volume 65, No.2, p. 198 - 220.

6. Danilenko VM, Smolnitskaya MK (2011). The Road to Independence: Social Movements and Public Sentiments in the USSR in the Second Half of the 1980s. [The Road to Independence: Social Movements and Public Sentiments in the USSR in the Second Half of the 1980s]. Ukrainian Historical Journal, No. 4, p. 4 - 22

7. Ivanov, AM (2014). The emergence in the CPSU of political movements and their activities [The emergence in the CPSU of political movements and their activities]. Scientific statements of Belgorod State University, Series: History, Political Science, Economics, Informatics, № 8 (179), p. 101 - 109.

8. To the Communists of Ukraine. Address of the 1st Conference of Party Clubs and Representatives of Ukrainian Party Organizations Standing on Democratic Platform Positions in the CPSU and Radical Party Update (March 25, 1990) [To the communists of Ukraine. Address of the 1st Conference of Party Clubs and Representatives of Party Organizations of Ukraine, Standing on the Positions of the Democratic Platform in the CPSU and Radical Renewal of the Party (March 25, 1990)]. Tertichny O. (2014). The First Attempt at the Democratic Structure of a Political Party in Ukraine: An Autobiography of the Ukrainian Democratic Platform (1990-1991) [Autobiography of the Ukrainian Democratic Platform (1990-1991)]. Kiev: NaUKMA.

9. Merkotan K., Shaygorodsky Y. (2006). Multiparty issues and problems of ideological identification. Political management - Political management, № 1, p. 176 - 182.

10. Resolution of the city party rally (Kharkov, February 10, 1990) [Resolution of the city party rally (Kharkov, February 10, 1990)]. Tertitsky O. (2014). (1990 - 1991) [The First Attempt at the Democratic Structure of a Political Party in Ukraine: An Autobiography of the Ukrainian Democratic Platform (1990-1991)]. Kiev: NaUKMA.

11. List of members of the Coordination Council of Party Clubs and Party Clubs of Ukraine holding the positions of the Democratic Platform and radical renewal of the